

Тетяна Горицвіт

ЄВРОСОНЯШНИКИ

Есе

Вони стоять усі однакові: піднялися до однієї й тієї ж самої висоти, мають голови ідентичного діаметра, їх об'єднує заціпеніле збайдужіння і приречене очікування того дня, коли їх усіх зітне ніж комбайна. Потому з них витрусять зерно, вижмуть із нього олію і відправлять цей товар у Європу. Хіба не честь і хвала їм – вони ж бо становлять чи не найбільшу частку в експорті України до країн Євросоюзу?!

Ці сучасні соняшники, продукти гібридизації, спеціально виведені так, щоб бути стійкими до визначеного переліку гербіцидів і легко надаватися до механізованого збору, нагадують мені яничарів. Як найманці, що безсуперечно дотримувалися всіх приписів бусурманських зверхників, ці соняхи не опираються зрівнюванню, вони слухняно згоджуються, щоб їх зробили зручною у використанні сировиною, вони – вірні піддані стандартизації. Як справжні запроданці, вони не заперечують, щоб їх називали іноземними іменами – Дінара, Таміш, Рімі, Олівер, Драган, Аттіла, Ауріс, а то й зовсім не по-людськи – HC-SUMO-2017, HC-X-2063, HC-X-6042, HC-X-498 SUMO, чи аж надто недобре-лиховісно – Армагедон¹. Їхні заслуги – витримувати

обробку хімікатами суцільної дії, бути стійкими до вилягання й невразливими до шкідників та грибкових захворювань. Ніхто вже не очікує від новосортних рослин, що ті видзвонюватимуть пісенні гімни сонцю, прихиляться серцем до людини, коріння якої, як і їхнє, – у цій землі. Вони просто беруть усе з неї – випивають її соки, висмоктують поживні речовини, виснажують її, щоб, дозрівши, пройти перевірку і віддатися за кордон.

А втім я пам'ятаю, що соняшники були зовсім іншими. Міська дитина, я не часто бувала в селі, однак мої найяскравіші спогади з таких відвідин – саме про соняшники. Вони росли в бабусі на городі й на полі за селом. Вищі й нижчі, більші й менші, ідеально круглі й дещо еліптичні, а то й неправильної форми – ті соняшники і справді були як різні-різні люди: розхристані й аристократичні, вишукані, омиті росою й запилюжені-занедбані, ідеальної статури й недолугі. Саме серед *тих* соняшників зустрічалися годувальники й поети, практики і філософи. Це *ті* соняшники зачудовувалися, побачивши сонце, і просилися в нього прокататися на велосипеді².

¹ Усе це справжні назви сучасних гібридів.

² Точнісінько так, як у «Баладі про соняшник» Івана Драча.

А цих сучасних ніщо не зворушує, ніщо не дивує – ні сонце, ні велосипед. Вони знають про етапи виробництва, про строки дозрівання, яких треба суворо дотримуватися, вони обізнані з нормами врожайності, які слід виконати, їх не здивують комп'ютеризовані імпортовані з Європи комбайни. І навіть якщо переглянути оцінне ставлення до яничарів, як пропонують деякі сучасні історики, і вважати їх професійними солдатами, непричетними до проблеми зради й ренегатства, все одно сучасні соняшники не більше ніж яничари – слухняні солдати консюмеризму. Їхнє насіння виробляють згідно із сучасними технологіями, одна з яких – технологія інкрустації: насіння полірують і покривають хімічною оболонкою – сумішшю різних хімікатів: фунгіцидів, добрив тощо. У результаті насіння має вигляд яскравої пластикової кульки. Таке насіння не ніжить у м'якому ганчір'яному вузлику, воно не дихає вільно повітрям, воно не мешкає в хаті поруч із людьми. Натомість інкрустоване насіння впаковують у поліетиленові пакети, щоб контролювати вологість (нанесена хімічна оболонка легко руйнується у воді), і воно навіть не уявляє, скільки втратило від того, що не мало змоги перележати осінні зливи й зимові морози у скрині, чи в сипанці, чи під зволоком, чи за божницею³. Таке насіння фактично ніколи не торкається землі безпосередньо, воно позбавлене змоги відчуття її на дотик. Натхненне Довженкове «Нічого в світі так я не люблю, як саджати що-небудь у землю, щоб проізрастало»⁴, тепер переходить до розряду історизмів, застарілих виразів, бо не йдеться про любов – ідеться про наживу.

Однак саме сучасні соняшники прийнятні для Європи. Вони втрапляють у класифікатори, вони вписуються в магістральний напрямок на збільшення врожайності, адже постійне нарощування виробництва – ідол індустріалізованої Європи.

³ Так, як було в Михайла Стельмаха: «І, може, довго б я мудрував біля того пояса, аби раптом не пофортунило мені: сьогодні мати почала діставати з комори, з скрині, з сипанки, з-під зволока і навіть з-за божниці свої вузлики. В них лежало все те, що дали зійде, зацвіте, закрасується й перев'ється по всьому городі: огірки, квасоля біла, ряба й фіалкова, безлуский горох, турецький біб, чорне просо на розвод, кукурудза жовта й червона, капуста, буряки, мак, морква, петрушка, цибуля, часник, наут, соняшник, кручені паничі, нагідки, чорнобривці, гвоздика і ще всяка всячина» («Гуси-лебеді летять»).

⁴ Олександр Довженко, «Зачарована Десна».

Наразі, коли для українського суспільства актуальним є завдання про входження до Європейського простору – культурного, економічного політичного, гостро постає питання, якими нас чекають у Європі? Чи не такими, як оці сучасні соняшники – «come here, come here»⁵, тільки будьте слухняні, згармонізуйте⁶ свої переконання, бажання, прагнення з нашими. У нас тут усе впорядковане й розмічене – знайдіть собі комірчину і сидіть там тихо». Як виняток, певно, можна бути екзотичним, на кшталт абсурдних соняшників із розкрученого фільму «Все ясно», тих пригодницько-комедійних («підтасованих» під жанр фільму) соняшників, що в одній зі сцен кінострічки з якогось дива оточили полем окрему хату.

Я дотримуюся думки про необхідність співпраці з Європою. У мене є професійні контакти з кількома європейськими колегами. Я радію, коли мені вдається зреалізувати якийсь спільний європейсько-український дослідницький чи освітній проект – створити науковий чи навчальний продукт відповідно до графіка інтелектуального виробництва. Проте ця радість не може дорівнятися тому сонцяєйному щастю, яке я пізнала колись, притуливши до себе вінченосну голову посадженого власноруч соняшника – одного-єдиного соняшника, який мені до сьогодні випало посадити, бо так сталося, що я не потрапляла в село в посадковий період. Той соняшник вибував великим-превеликим, ніби старався заради мене, і коли я, щоб зробити разом із ним світліну, нахилила його голову (ледь дотягнувшись до неї перед тим), мені здалося, що я стою під куполом нового Всесвіту, де кожна добірна насіння – то нова зірка, і це був мій унікальний простір!..

Саме цього тепер так бракує цим євросоняшникам – унікальності, а також самоповаги й відваги відстояти свою унікальність; їм так прикро не вистачає послідовності довести, що життєве щастя не у високопродуктивності, а в природності.

⁵ Англ.: Ідіть сюди, ідіть сюди.

⁶ *Гармонізація* – один із ключових термінів на позначення уніфікації законодавства, податкової системи тощо і створення єдиних стандартів у Євросоюзі. Позитивні конотації, пов'язані з первісним значенням слова *гармонізація*, – «створення милозвучних акордів», можуть асоціативно переноситися і на нове суто термінологічне значення цього слова, а відтак сприяти формуванню позитивного ставлення до процесу підведення всіх під один знаменник.